

Островъ Самотраки

Географска скица

Отъ

Димитър Ярановъ

Островитѣ представятъ отъ географска гледна точка извънредно интересни обекти за изучаване. При тѣхното изследване се явяватъ винаги любопитни геоморфоложки въпроси, между другото изпъква винаги въпросътъ за възникването на острова като островъ. При географското проучване на островитѣ възникватъ освенъ това твърде често и много интересни антропогеографски въпроси, които се отличаватъ доста отъ проблемитѣ, свързани съ антропогеографията на една частъ отъ по-голяма област. Освенъ това при островитѣ се наблюдава понѣкога извънредно тѣсна взаимозависимостъ между географскитѣ явления, поради което тѣ тукъ могатъ да се изучаватъ най-удобно. Това обаче не е единствената причина, която ме заведе на островъ Самотраки на 1937 година. Този островъ ме интересуваше и като частица отъ сръдиземноморската област, съ изучаването на която се занимавамъ вече отъ много години. Самотраки ме интересуваше най-после и поради обстоятелството, че се намира само на 44 километра отъ Бѣломорска Тракия, съ която се занимавахъ на 1936 и 1937 година. Предположихъ, че нѣкои отъ проблемитѣ, които изпъкнаха при изследването на тази частъ отъ Тракия, биха могли да се изяснятъ по-лесно при сравняването ѝ съ съседнитѣ земи, между другото и съ Самотраки. Това предположение се оказа, както ще видимъ по-надолу, напълно вѣрно.

Смѣтнахъ, че нѣма да бжде излишно да напечатамъ въ Известията на Българското географско дружество една бѣгла географска скица на този непознатъ кътъ отъ бѣломорскитѣ земи, върховетѣ на който се виждатъ отъ всички по-високи ридове на Югоизточнитѣ Родопи, особено като имахъ предъ видъ, че до сега не е писано абсолютно нищо върху географията на този така близъкъ до насъ островъ. А. Филипсонъ, на когото дължимъ географското опознаване на повечето егейски земи, не е достигналъ въ своята работа до Самотраки.

Често пжти за мѣста, върху които нѣма никакви географски изучавания, сме принудени да се осведомяваме отъ географскитѣ карти. За жалость, за нашия островъ нѣма дори и една сносна карта. Всичкитѣ ни картографски познания за

Самотраки датиратъ отъ повече отъ единъ вѣкъ отъ 1831 год. По онова време английскитъ морски офицеръ Copeland снелъ за нуждитъ на английското адмиралтейство брѣговитъ очертавания на острова и опредѣлилъ съ помощта на единъ примитивенъ теодолитъ височината на най-високия връхъ Фенгари, при което получилъ 5243 стѣпки, което прави 1599 метра. Приложената тукъ карта на острова се основава именно на тази стара снимка и на моитъ обиколки, при които се стараехъ да попълня по възможность релефа, пѣтицата и селищата, нѣща, които съвсемъ липсватъ въ английската морска карта.

Положение и голѣмина на острова.—Самотраки се намира въ най-североизточния жгълъ на Бѣлото море, само на 36 километра отъ брѣга, на 44 клм. отъ устието на Марица и отъ гр. Деде-Агачъ. Островътъ има формата на съвсемъ правилна елипса, особено като не се вземе подъ внимание най-западниятъ носъ Акротири, който е билъ принадлеенъ доста късно къмъ острова. Тази елипса се простира въ посока западъ-северозападъ — изтокъ-югоизтокъ. Най-голѣмата ѝ дължина въ тази посока е 22 клм., най-голѣмата ширина — 12 клм. Пространството на този малъкъ елипсовиденъ островъ е 176 кв. клм.

Земноповръхни форми. Самотраки е най-високиятъ отъ всички бѣломорски острови¹⁾. И затова впечатлението, което той прави, гледанъ и отъ близо и отъ далеко, е много по-силно, отколкото бихме очаквали, ако вземемъ подъ внимание неговото незначително пространство. Това е една грамадна планинска маса, поставена върху тѣсна основа, поради което неволно се натрапва впечатлението, че тя се продължава нѣкъде дълбоко въ морето, че това сж само върховетъ на нѣкакви залѣти отъ водата планини. И, може-би, външниятъ изгледъ на нашия островъ не по-малко отъ изгледа на другитъ егейски острови е допринесълъ за закореняването на тази легенда, която за известно време си бѣше пробила пѣтъ дори и въ науката и споредъ която островитъ на Бѣло море не сж нищо друго освенъ върховетъ на нѣкаква си „егейска суша“, за каквато и до днесъ пицатъ нѣкои учени, но каквато въ сжщность никога не е сѣществувала по това време и въ такъвъ видъ, въ какъвто си я представятъ нѣкои.

Самотраки представя цѣлостна планинска маса, която се характеризира отъ една страна съ остри недостъпни върхове, но съ еднаква височина и безъ дълбоки седловини между

¹⁾ Споредъ Страбонъ (Geograph., Гл. VIII, 346) ὄψος значи ὕψος, т. е. високъ, поради което А. Fick (Vorgriechische Ortsnamen als Quelle für die Vorgeschichte Griechenlandes, Göttingen, 1905, стр 65) смѣта, че още предгрѣцкото население е дало на острова име, което съответствува на действителността. Споредъ Вл. Георгиевъ (Die Träger der kretisch-mykenischen Kultur, ihre Herkunft und ihre Sprache, Teil I, Год Соф. унив., Истор. фил. фак., книга XXXIII 4, 1936, стр. 63) думата е индогерманска, но предгрѣцка.

тѣхъ и отъ друга страна съ много стрѣмни и напълно конвексни склонове, поради което профильтъ на острова, отъ която и страна да го гледаме, има все формата на четирижгълникъ. На северозападъ той започва съ върха Св. Георги (Айосъ Йоргиосъ), високъ около 1500 м. Разположенъ е съвсемъ близу до северния брѣгъ на острова, поради което къмъ последния върхътъ се спуска доста стрѣмно, докато къмъ западъ и югъ склоноветѣ му сж малко по-полегати. Малко по на изтокъ е върхътъ Св. София, съ приблизително сжщата височина, още малко по на югоизтокъ е и най-високиятъ връхъ — Фенгари, т. е. месечина на новогръцки езикъ. Отъ този връхъ, споредъ Илиядата, боговетѣ наблюдавали развоя на троянската война. И тритѣ върха представятъ плоски купи, което е въ връзка съ начина на извѣтряне на трахита, отъ който се състоятъ. Отъ тукъ къмъ изтокъ и югоизтокъ теренътъ рѣдко се издига надъ 1000 метра, обаче неговиятъ планински характеръ не само че се запазва, но дори и се увеличава, понеже въ тази частъ на острова се намиратъ най-стрѣмнитѣ му брѣгове и понеже гранитътъ, отъ който се състои този дѣлъ отъ Самотраки, е почти напълно лишенъ отъ растителна покривка. Тѣзи две обстоятелства правятъ югоизточната частъ на острова страхотно дива и величава. Многобройнитѣ водопади, нѣкои отъ които се спускатъ направо къмъ морето, допринасятъ още повече за усиляване на това дълбоко впечатление, което оставя у човѣка тази гранитна пустиня. Подобенъ пейзажъ не се срѣща и е немислимъ на северъ отъ брѣговетѣ на Бѣлото море. Той е рожба на активната срѣдиземноморска тектоника и на сухия и горещъ презъ лѣтото срѣдиземноморски климатъ.

Този неодѣланъ още отъ екзогеннитѣ процеси планински блокъ (ще видимъ следъ малко, че за това е нѣмало още достатъчно време) контрастира рѣзко съ най-западната равнинна и хълмиста частъ на острова, която заема много по-малко пространство, но за човѣка е била отъ много по-голъмо значение. На западъ тя завършва съ носа Акротири, една плоска чакълнопѣсѣчна коса, насипана неотдавна отъ морскитѣ вълни. Една тѣсна равна ивица земя се е образувала и покрай северния и източенъ брѣгъ на острова.

Ако поискаме да си обяснимъ морфогенезиса на този преизпълненъ съ контрасти релефъ, ще трѣбва да засегнемъ накратко неговия геоложки съставъ, при което се налага да се спремъ съ нѣколко думи и на петрографията.¹⁾

¹⁾ Единствената и то много остарѣла геоложка работа върху Самотраки е отъ Rudolf Hoernes, Geologischer Bau der Insel Samothrake, in Denkschr. Math.—Natw. Cl. der K. K. Ak. Wiss. Wien, 1874, Bd. XXXIII. Вж и D. J a r a n o f f, Contribution à l'étude géologique et morphologique de la région de Dede-Agaç et de l'île de Samothrace, въ Geolog. Balkanica, vol. III, fasc. 1, 1938, стр. 13—17. Въ тази моя статия се даватъ нѣкои по-конкретни опредѣления и по-обстойни данни за по-младитѣ наслаги.

Най-старитѣ скали въ острова сж палеозойскитѣ кристалинни шисти, които заематъ най-западнитѣ и най-източнитѣ части на планинската маса на Самотраки. Тѣзи кристалинни шисти могатъ да се подѣлятъ отъ своя страна на парашисти, представени отъ глинести и слюдени шисти, между които интеркалиратъ тънко наслоени мрамори, и на ортошисти, представени отъ амфиболитъ и амфиболошисти, които заематъ най-северозападнитѣ части на планинската маса на острова. Всички кристалинни шисти иматъ общо простирание североизтокъ — югозападъ, а наклонътъ имъ при източния край на острова е къмъ югоизтокъ, въ западния край — къмъ северозападъ, така щото общо тѣ образуватъ една доста правилна антиклинала¹⁾, въ ядката на която се намира една елипсовидна синтетонична гранитна маса, интродуирана въ кристалнитѣ шисти по време на тѣхното нагъване презъ херцинско време, доколкото може да се сжди по нѣкои аналогични случаи въ южнитѣ отдѣли на Родопитѣ. Тази интрузия е дала и нѣкои по-базични апофизи, отъ които заслужава да се спомене баститната скала, която излиза на яве при северния брѣгъ на острова при топлия минераленъ изворъ.

Презъ цѣлата Мезозойска ера и презъ Терциера до Еоцена Самотраки е билъ частъ отъ сушата. Действието на екзогеннитѣ процеси презъ този продължителенъ периодъ е докарало до разкриването на гранитната ядка на споменатата вече антиклинала и до едно общо заравняване на острова. Презъ Еоцена наставатъ вече по-сжществени промѣни. Островътъ се понижава и периферията му бива залѣта отъ плиткитѣ води на нумулитното еоценско море. Отъ него сж останали еоценски варовикови наслаги по западната страна на планинската маса. При това потъване Самотраки се разломява и създава възможностъ за започване на вулкански процеси, които сж дали въ изобилие трахитна лава и туфи. Най-много трахитъ се е излѣлъ на две мѣста въ острова: по продължение на една пукнатина, която пресича най-високитѣ части на острова (най-високитѣ върхове Фингари, Айа София Айосъ Йоргиосъ и Айосъ Илиасъ се състоятъ отъ трахитъ) и, въ западната равнинна частъ на острова, която тѣкмо поради това има по-скоро вида на хълмиста земя: тукъ хълмоветѣ Врихосъ и Тургле представятъ полузапазени трахитни купи, типични субструктурни вулкански форми.

¹⁾ Нейната посока съвпада напълно съ посоката на тектонскитѣ елементи, които съставятъ на това мѣсто Хеленидитѣ, Смѣтамъ за излишно да отбелязвамъ на това мѣсто специално, че островътъ нѣма нищо общо съ Родопитѣ, следъ дветѣ мои статии, въ които този въпросъ е разгледанъ обстойно (вж. D. J a r a n o f f, La géologie du massif des Rhodopes et son importance à propos de la tectonique de la Péninsule Balkanique, въ Revue de géogr. phys. et geol. dynamique, Vol XI, fasc. 2, 1938, стр. 131—143 и D. J a r a n o f f, Essai d'une esquisse tectonique de la Péninsule Balkanique, въ Geol. Balkanica, vol. III, fasc. 1, 1938, стр. 23—24 и приложенитѣ къмъ тѣзи две статии скици.

До тукъ бѣха изброени всички формации и видове скали, които сѣществуватъ въ планинския блокъ, заемащъ по-голямата частъ отъ Самотраки. Първото нѣщо, което бие на очи, е, че посоката, въ която се простира тази планинска маса, е почти перпендикулярна на простирането на единственият нагнати скали — кристалинитѣ шисти. Между старата тектоника и днешния релефъ на острова не се вижда никакво съответствие. Въ замѣна на това макрорелефътъ е резултатъ изцѣло на младата тектоника, която е абсолютно независима отъ старата. До проявяването на младитѣ тектонски движения Самотраки е билъ частъ отъ южния клонъ на алпийския орогенъ въ Балканския полуостровъ. Впоследствие, обаче, той се включва въ егейската тектонска областъ, която се вдава все по на северъ като азоналенъ елементъ срѣдъ зонитѣ на споменатия орогенъ.

Младитѣ тектонски движения сѣ се изразили, както въ дѣлата егейска тектонска областъ и както въ цѣлото Източно Срѣдиземноморие изобщо, въ образуването на разсѣди, които могатъ да се докажатъ само по морфоложки пжтъ, защото сѣ имали като последица образуването но много ясно изразени и добре запазени разсѣдни стѣпала. Тѣ иматъ посоки, които сѣ типични за егейскитѣ земи. Разсѣдниятъ откосъ, който образува брѣга на острова отъ носъ Кипосъ къмъ западъ до носъ Малатрия, има посока западъ-югозападъ, посока, която се повтаря на толкова много други мѣста въ Бѣло море: сжщата е посоката на разсѣдитѣ, които ограждатъ Сароския заливъ, на разсѣда, който отдѣля делтата на Места и Скечанското поле отъ туловището на Родопската маса и много други. (Вижъ приложената схема трета) Другъ разсѣденъ откосъ съ посока северъ-северозападъ отдѣля планинския масивъ на Самотраки отъ западната равнинна частъ. И тази посока се срѣща много на често въ Бѣломорието: почти всички негови западни брѣгове я иматъ. Другъ разсѣденъ откосъ съ изтокъ-югоизточна посока огражда планинския масивъ отъ северъ-североизтокъ. Всички тѣзи разсѣдни откоси сѣ фацетирани отъ долинитѣ, които се спускатъ отъ високитѣ дѣлове на планинския масивъ. Всички тѣзи долини сѣ много плиткы и стрѣмны, на мѣста отъвесни, поради което изобилствуватъ съ водопади. Това сѣ съвсемъ млади долини, появили се следъ разсѣдането. Но отъ кога датира последното? Въ една друга своя работа азъ се опитахъ да докажа, съ помощта на аналогични случаи отъ съседнитѣ земи, че това е станало въ края на Плиоцена по време на влашката орогенеза и е продължило и презъ стария кватернеръ¹⁾). Като последица отъ това доста продължително издигане се е явило натрупването на грамадни старокватер-

¹⁾ D. J a r a n o f f : Die altquartären Schottermassen auf der Balkanhalbinsel, въ Quartär. Bd. I, 1938, стр 103—111.

нерни наносни кжжели, които сж имали различна сждба, съобразно съ това, на какво мѣсто сж попаднали. Въ случая се налага да проучимъ предварително английската батиметрична карта. Отъ нея още отъ пръвъ погледъ става ясно, че откъмъ юго-изтокъ Самотраки опира непосредствено до голѣмия бѣломорски грабенъ, който започва отъ Мраморно море (всички дълбочини въ това море подъ 1000 метра сж въ връзка съ този грабенъ), минава презъ Сароския заливъ, който е ограденъ и отъ северъ¹⁾ и отъ югъ²⁾ съ разсѣди (представя, значи, типиченъ грабенъ, превърнатъ въ ингресионенъ заливъ, поради това, че е попадналъ подъ морското равнище), следъ това отива непосредствено на югъ отъ нашия островъ (изобатата 800 метра е много близо до неговия юженъ брѣгъ) и отъ тукъ продължава на западъ-югозападна посока до къмъ брѣговетѣ на Сръдна Гърция. Отъ всички други страни, обратно, Самотраки се огражда отъ съвсемъ плитки части на Бѣлото море. Така между острова отъ една страна и брѣга между устието на Марица и с. Марония отъ друга страна никжде нѣма дълбочини по-голѣми отъ 100 метра! Сжщото е и отъ източния брѣгъ на Самотраки къмъ изтокъ и отъ неговия западенъ брѣгъ—къмъ западъ. Следователно при станалото по време на влашката орогенеза разсѣдане, което е продължило и презъ Стария Кватернеръ, съседнитѣ на Самотраки блокове не сж потънали равномерно. Докато югъ-югоизточно разположениятъ блокъ, попадайки въ една голѣма зона на потъване, е отишелъ дълбоко подъ водитѣ на Бѣлото море, останалитѣ три блока сж потънали толкова, че едва едва сж били залѣти отъ водитѣ на сжщото море. Това е времето, въ което става отдѣлянето на острова отъ континента: нѣкъде на границата между Плиоцена и Кватернера. При това положение наноснитѣ кжжели, (които се явяватъ като неизмѣненъ спжтникъ на разсѣднитѣ откоси, като земноповърхна форма, която е недѣлима частица отъ тѣзи откоси, разгледани като реални формени комплекси), които сж били насипани въ подножието на югъ-югоизточния разсѣденъ откосъ, сж се отзовали подъ морското равнище и се явяватъ вече не като сжщински наносни кжжели, но като дълбоко разположени субакватични делти. Отъ тѣхъ на повърхността нѣма нито следа. Ето защо на югъ-югоизтокъ кристалинитѣ шисти и гранитѣтъ достигатъ непосредствено до морето, между тѣхъ не се вмѣква никаква по-млада формация. Поради това именно югъ-югоизточниятъ брѣгъ на острова е най-стрѣменъ и абсолютно недостъпенъ. Той представя не много дълбоко фацетиранъ, нарѣзанъ на тригълници разсѣденъ откосъ, въ който

¹⁾ По мои непубликувани още наблюдения.

²⁾ Вж W. Penck, Bau und Oberflächengestaltung der Dardanellenlandschaft, въ Festschr. d. Ges. f. Erdk. Berlin, 1917, стр. 6—7 на отдѣлния отпечатъкъ.

направо се плискатъ морскитъ вълни. Поради това тукъ се срѣща тѣй рѣдкитъ случай водата да пада като сжщински водопадъ въ морето.

Наноснитъ кжжели, които сж били насипани въ подножието на останалитъ три разсѣдни откоса, които ограждатъ острова, бързо сж успѣли да засипятъ останалитъ три блока и отъ делти да се превърнатъ въ сжщински наносни кжжели, запазени и до днесъ като земноповрѣхни форми, придадени по време на тѣхното образуване къмъ тѣлото на острова. Последниятъ именно по този начинъ се е разширилъ и снабдилъ съ по-низка и годна за култивиране частъ, поради което е станалъ достъпенъ и за човѣка.

Тѣй често споменаванитъ наносни кжжели не сж запазени напълно като правилни форми — тѣ сж нарѣзани отъ долове съ дълбочина до 100 метра. Това нарѣзване е въ връзка съ задълбаване на рѣкитъ, които сж ги насипвали, поради понижаване на тѣхния ерозионенъ базисъ въ връзка съ общото епирогенно издигане на срѣдиземноморскитъ земи, като последица отъ което се явява образуването на известнитъ срѣдиземноморски тераси. Морски тераси се намиратъ и на островъ Самотраки и то въ неговата западна хълмиста частъ.

Отъ сицилийска тераса (90 м.) нѣма, разбира се, нито следа: тази тераса е застѣпена отъ наноснитъ кжжели, поради това, че въ началото на Кватернера, както видѣхме вече, централната частъ на острова е била обладана отъ възходящо движение.

Милацката тераса се намира съ своята нормална височина (60 м.) на нѣколко мѣста. Тя е запазена по-добре само тамъ, кждето е изрѣзана въ трахитнитъ туфи, защото сипкавиятъ старокватернеренъ чакълъ не задържа стари форми. Най-добре сж запазени обаче по-младитъ тераси.

Тиренската тераса е запазена като абразионна тераса съ нормалната си височина (32 м.) особено добре въ съседство съ соленитъ езера, за които следъ малко ще стане дума, близо до най-западния носъ на острова — носъ Акро-тири. Тукъ тази тераса е изобилно покрита съ типиченъ абразионенъ плосъкъ чакълъ, въ който сж представени почти всички скали, които участвуватъ въ строежа на острова. На това мѣсто терасата се е запазила така, като че ли е била напуштната вчера отъ морето. Това се дължи главно на обстоятелството, че е изрѣзана въ извънредно здраво споени трахитни туфи, които не се подаватъ нито на ударитъ на чука, нито на ерозионното действие на поврѣхно течащата вода, въ замѣна на което, както ще видимъ следъ малко, сж извънредно чувствителни къмъ корозионната дейность на солената морска вода.

Въ тази тераса на сжщото мѣсто, на югъ отъ единственото „пристанище“ на Самотраки — махалата Камариотиса, се

намира идеално запазена една абразионна тераса на 15—16 м., покрита съ съвременни морски наслаги, които се състоятъ главно отъ здраво споени варовикови отливки отъ черупки, между които първо мѣсто държи *Ostrea lamellosa*. Морската фауна на Монастирската епоха отъ Кватернера не се отличава почти никакъ отъ съвременната и затова по фосилитѣ ние не можемъ да сѣдимъ за възрастъта на тази тераса, но като се вземе подъ внимание нейната височина, тя безъ колебание може да бѣде датирана като Монастирска, особено като се има предъ видъ, че надъ нея се намиратъ други две тераси, които съ своята абсолютна височина точно отговарятъ на дветѣ по-стари тераси отъ групата срѣдиземноморскитѣ тераси. Следи отъ тази монастирска тераса се виждатъ и на северъ отъ Камариотиса.

Малкиятъ скалистъ носъ Мавравриха се намира между Камариотиса и Акротири. Предъ него стърчатъ нѣколко скалисти островчета, които сж изобщо типични за носоветѣ въ съседство съ абразионни заливи, какъвто е имало до скоро и при този носъ. Той е изграденъ отъ споенатитѣ вече здраво споени трахитни туфи. На 6 м. надъ морското равнище този носъ е отрѣзанъ просто като съ ножъ отъ абразионната дейность на морето, когато неговото ниво е било около 6 и половина метра по-високо отъ днешното. Абсолютно равната повърхнина е нарѣзана само отъ плитки улеи (до 5 см. дълбоки и широки), твърде сродни по генезисъ пѣкъ и по форма съ шратитѣ, които се срѣщатъ върху варовицитѣ. При нашия случай единствениятъ виновникъ е солената морска вода, която при силни вълнения (тѣ не сж рѣдкость въ Бѣлото море, макаръ то да минава за много тихо) се плиска съ такава сила ѝ брѣга, че посипва съ изобилни капки тази стара абразионна тераса. И понеже е почти хоризонтална, водата се задържа върху нея доста дълго време, най-често тукъ се и изпарява, като отлага соль въ видъ на бѣли петна. Тѣхното химическо действие върху всички съставни части на туфа е почти еднакво силно и затова тамъ, кждето се образува една малка вдлъбнатинка, тя започва бързо да се разширява и задълбава. Върху понизкиѣ островчета, разположени предъ носа, тѣзи своеобразни шрати, твърде подобни по форма и генезисъ и на „тафонитѣ“ на скалитѣ на островъ Корсика¹⁾ и на микроформитѣ, наблюдавани отъ Кайо на островъ Делосъ,²⁾ сж много по-голѣми и дори разсичатъ нѣкои отъ тѣзи миниатюрни островчета на две части. Това е лесно обяснимо като се вземе подъ внимание обстоятелството, че тѣ сж по-низко разположени и поради това изложени по-често на действието на морската солена вода.

¹⁾ J. Bourcart, Le probleme des „taffoni“ de Corse, въ Rev. de géogr. phys. et géol. dynamique, vol. III, 1930

²⁾ L. Cayeux, Description physique de l'île de Délos, première partie, въ „Exploration archéologique de Délos“ fasc. IV (1), Paris, 1911, стр. 162—181.

По времето, когато се е образувала тази тераса на 6 метра височина (последната ни дава право да я наричаме ницка тераса) западният бръгъ на Самотраки е имал по-други очертания. Къмъ носа, на който се намира тази тераса, се събиратъ отъ югъ и отъ изтъкъ два фасилни клифа, които се намиратъ днесъ далеко отъ морето и отъ неговото абразионно действие поради това, че, следъ образуването на ницката тераса и нейното издигане, къмъ бръга сж се закачили четири пѣсъчни и чакълни коси, които бързо сж се затворили, като дветѣ източни сж се свързали съ самия бръгъ и сж затворили две малки лагуни, а дветѣ западни сж се свързали взаимно, следъ като сж се прострѣли достатъчно къмъ западъ, следъ което сж затворили помежду си друга лагуна. Движението на тѣзи коси се е извършвало къмъ западъ поради обстоятелството, че теченията на това мѣсто на Бѣло море ставатъ сжщо така въ западна посока. Съединенитѣ краища на дветѣ западни коси образуватъ именно най-западния носъ на острова — споменатия вече носъ Акротири. Той и днесъ не престава да расте къмъ северо-западъ и да удължава по този начинъ размитѣ на нашия островъ. Това е възможно само поради обстоятелството, че въ тази посока, както видѣхме вече, Самотраки граничи съ единъ много слабо потъналъ блокъ, засипването на който не представя никакво затруднение. Отъ тѣзи лагуни дветѣ сж се запазили днесъ като малки солени езера, свързани съ морето както съ водопропускливитѣ коси, така и направо: при много силни бури, които се случватъ само презъ нѣколко години единъ пжтъ, морската вода прехвърля бариерата и се разлива върху тѣзи езера. Третата лагуна днесъ е напълно затлачена, превърната на крайбръжно тресавище отъ халофитни растения: една малка алувиална прибрѣжна равнина, приречена къмъ острова съвсемъ наскоро, може би само преди нѣколко столѣтия.

Внимателното разглеждане на споменатитѣ четири коси показва, че тѣ не представятъ отъ себе си прости форми а едно доста многообразно явление съ твърде интересна история. Всѣка една отъ тѣзи четири коси се състои отъ две стжпала, отъ които едното е на 0'50 до 2'30 метра надъ морското равнище, а другото — на 4 до 5'20 м. надъ него. И дветѣ стжпала сж покрити съ типични плоски морски чакълѣ, нѣкои отъ които сж едри до 10 см. въ диаметъръ. Състоятъ се почти изключително отъ кристалинни шисти и то отъ най-отпорнитѣ отъ тѣхъ — амфиболитъ — и отъ гранитъ, като не липсватъ, макаръ и по-слабо застжпени, и всички други скали, които участвуватъ въ изграждането на нашия островъ. Между тѣзи еднакви по петрографски съставъ, голѣмина и обща форма чакълѣ на дветѣ стжпала сжществува обаче една основна разлика. Даже и когато морето е съвсемъ тихо, всѣка една негова вълна се разбива по такъвъ начинъ въ бръга, че поставя

въ движение напредъ и назадъ всички чакъли, които се намиратъ върху първото стъпало. Поради това върху него намираме само напълно загладени чакъли. Тѣзи вълни обаче никога не сж въ състояние да раздвижатъ чакъла върху горното стъпало: тѣ само редовно го прѣскаатъ съ капки солена вода, която върши върху чакъла на това стъпало корозионна, но не и абразионна работа. Абразията е ограничена само върху долното стъпало на коситѣ. То, и самото представя съвремененъ плажъ, докато горното стъпало съ височина 4 до 5 метра представя единъ старъ, фосиленъ плажъ, който е функционираля по време, когато морското равнище е било съ 3 метра по-високо отъ днешното. Разрушаването на този фосиленъ плажъ се извършва, какъ се каза нѣколко реда по-горе, чрезъ корозионната дейность на солената морска вода, дейность, наречена отъ Кайо „алвеоларна ерозия“, поради това, че създава малки форми подобни на алвеоли въ скалитѣ. И въ нашия случай резултатътъ отъ тази дейность е образуването на безбройни алвеоли, особено по гранититѣ и амфиболитови чакъли. Въ тѣхъ всички фелдшпати и почти всички тъмни минерали сж изнесени, следъ като сж били разрушени отъ солитѣ въ водата, поради което гранитнитѣ валуни и чакъли не представятъ нищо друго освенъ скелетъ отъ кварцъ, който единственъ е останалъ непожтнатъ. Обстоятелството, че въ съвременния плажъ не се вижда ефектътъ отъ корозионната дейность на морската вода не значи още, че тази дейность не се извършва и тукъ. Това означава само, че тукъ прѣската абразионна дейность, която се изразява въ заглаждане на чакъла отъ плажа, върви много по-бързо отъ корозията. И може би тѣкмо това е причината да се игнорира съвършено значението на този факторъ за оформяване на брѣговия релефъ.

Между стария и новия плажъ сжществува и друга една твърде интересна разлика. Старииятъ плажъ е осѣянъ съ едри и особено съ дребни чакълчета отъ морска пѣна — пемза, която е достигнала до него по море (като по-лека отъ водата тя може да се разнася по море на далечни разстояния). Тя произхожда безъ съмнение отъ нѣкой вулканъ, който презъ много скорошно геоложко време е далъ ефузия, придружена съ образуването на пемза, която се е понесла по морето. Ако се огледаме около Самотраки ще видимъ, че най-близкиятъ вулканъ, който е могълъ да даде подобна ефузия, е билъ Санторинъ. Ако би имало възможность, съ помощта на предисторични находки, да се датиратъ по-важнитѣ стари ефузии на този вулканъ, тогава бихме имали и по-сигуренъ критерий за установяване възрастта на този старъ плажъ. За сега ще трѣбва да се задоволимъ съ констатацията, че той е по-младъ отъ ницката тераса.

Не може да има никакво съмнение, че тераситѣ на 60, 32, 15—16 и 6 метра и старииятъ плажъ на 4—5 метра сж въ

връзка съ едно последователно понижаване на морското ниво отъ 60 на 33, на 16, на $6\frac{1}{2}$ и 3 метра. Щомъ това е неоспоримъ фактъ, имаме пълно право да смѣтаме, че терасовиднитѣ заравнености, които се намиратъ на сжщата височина на отсрещния брѣгъ между гр. Деде-Агачъ и с. Макри¹⁾ и отъ дветѣ страни на Галиполския полуостровъ²⁾, представятъ отъ себе си сжщо така абразионни морски тераси. Само, че при Галиполския протокъ и при Деде-Агачъ се намира и сицилийската тераса на 90 м. Тази разлика показва, че на тѣзи две мѣста движенията по време на влашката орогенеза сж се приключили съевременно, докато въ Самотраки тѣ сж продължили и въ началото на Кватернера, поради което тукъ се явява третата отъ седемтѣ вида комбинации, подъ които се явяватъ въ Балканския полуостровъ срѣдиземноморскитѣ тераси³⁾. Общо взето нашиятъ островъ по отношение на тектонскитѣ движения, които сж ставали въ него, прилича на останалитѣ земи отъ североизточния кжтъ на Бѣломорието, които се проявяватъ въ последно време като много по-стабилни отъ земитѣ, разположени на западъ или на югъ. Този стабилитетъ се изразява не само въ земноповрхнитѣ форми — наличността на тераси, каквито нѣма на западъ и на югъ отъ острова, но и съвсемъ конкретно — въ слабата сеизмичность.

Единъ фактъ заслужава особено силно да се подчертае, когато е дума за тераситѣ на островъ Самотраки: тукъ единствено за сега поне, може да се докаже единъ старъ плажъ, който да отговаря на нѣкогашното по-високо положение на морското ниво съ три метра. Тази височина отговаря точно на височината на така наричаната отъ проф. Ст. Бончевъ „балканска тераса“, която се срѣща въ много балкански рѣки съ константна относителна васочина отъ 2.5 до 3 метра. Следъ установяването на споменатия вече фосиленъ плажъ може съ сигурность да се твърди, че на повечето мѣста тази „балканска тераса“ е въ връзка съ споменатото понижаване на долния абсолютенъ ерозионенъ базисъ. Казвамъ „въ повечето случаи“, защото е възможно на мѣста да се яви тераса съ горе-долу сжщата височина по чисто мѣстни причини, напримеръ промѣна въ водното количество на една рѣка не поради климатични а по други причини, явяване на отпорни скални прагове и пр. По-рано можеше да се смѣта, че всички случаи, при които се наблюдаватъ тераси съ подобна височина,

1) Dim. Jaranoff, Contribution à l'étude géologique et morphologique de la région de Dede-Agaç et d'île de Samothrace, въ Geolog. Balkanica, vol. III, fasc. I, 1938. стр. 13—17.

2) W. Ренск, ц. съч. стр. 16—19 на отдѣлния отпечатъкъ.

3) Dim Jaranoff, Essai d'interprétation tectonique des terrasses quaternaires de parties centrales et orientales de la Péninsule Balkanique, въ С.-r. du Congr. intern. de géographie, Amsterdam 1938. t. II, стр. 226—230.

се дължатъ на локални причини или пъкъ, че всички се дължатъ на нѣкаква обща климатична причина. Отъ казаното е явно, че и балканската тераса трѣбва да бѣде причислена къмъ срѣдиземноморскитѣ тераси, които по този начинъ ставатъ отъ петъ на шестъ. Забележително е, че първоначално тѣ бѣха четири. Едва впоследствие се прибави ницката тераса на 6 метра, а сега идва да се прибави още една — балканската на 3 метра. Нейното тѣй късно включване въ системата на срѣдиземноморскитѣ тераси трѣбва да се обясни отъ една страна съ пренебрежението, съ което се отнасятъ морфозитѣ къмъ дребнитѣ земноповърхни форми, и отъ друга страна, че като морска абразионна тераса „балканската тераса“ не е могла да се запази, поне до колкото може да се сѣди отъ досегашнитѣ изучавания, може-би поради краткотрайното задържане на морето на това ниво.

За да приключимъ съ разглеждането на земноповърхнитѣ форми ще трѣбва да се спремъ накратко и на дребнитѣ черти въ релефа на нашия островъ. Тѣ сж обусловени отъ една страна отъ срѣдиземноморския климатъ на Самотраки и отъ друга страна отъ различния начинъ, по който извѣтрятъ скалитѣ които участвуватъ въ строежа на острова.

На срѣдиземноморския климатъ, който въ Самотраки се изразява, както ще видимъ следъ малко, главно съ тримесечна засуха, се дължи присѣтствието на фюмари — типични за Срѣдиземноморието като морфоложка зона долини съ профилъ подобенъ на пресечено V. Явяването на подобни долини е въ връзка съ пресѣхването на рѣкитѣ въ долното имъ течение, поради което тѣхната транспортна сила намалява доста бързо и прогресивно отъ горе надолу, поради което тѣ не могатъ да отнесатъ до долния ерозионенъ базисъ изобилнитѣ материали, които свличатъ отъ високата планина въ срѣдата на острова. Поради това долинитѣ на нѣколкото рѣки, които пресичатъ хълмистата и равнинна западна частъ на острова, сж препълнени съ едъръ наносъ, въ който водата се губи презъ по-голяма частъ отъ годината. И затова именно рѣката на най-широката и голѣма долина се нарича Ксироревма — Суха рѣка. Между тѣзи долини съ дълбоки но широки дъна се намиратъ пакъ въ западната частъ на острова нѣколко доста заоблени отъ повърхната денудация рида, произхождащи отъ нарѣзанитѣ наносни кжжели. Върху сипкавия материалъ, отъ които тѣ се състоятъ, този видъ денудация действува твърде активно и създава доста заоблени форми.

Дребнитѣ земноповърхни форми, които се дължатъ на различното извѣтряне на скалтѣ на острова, сж извѣрдно разнообразни и не винаги такива, каквито а priori бихме очаквали да ги намѣримъ.

Гранитътъ, поради това, че е синтектониченъ продуктъ, е твърде много натрошенъ и поради това не дава при извѣ-

трянето си, макаръ, че е почти напълно лишенъ отъ растителна покривка, паралелопипедни блокове, но изобиленъ грусъ. Той допринася доста за заоблянето на земноповърхнитѣ форми въ гранитната часть на острова.

Кристалиннитѣ шисти даватъ поради честата смѣна на устойчиви и неустойчиви на ерозията пластове най-остри дребни форми, които въ повечето случаи стърчатъ като жбери и отдалеко издаватъ наклона на пластоветѣ. Едва ли има нѣщо по-трудно отъ това, да се катеришъ по склонъ стърмень, осѣянъ съ подобни игли на всѣка крачка и на това отгоре обрасълъ съ бодливитѣ храсти на срѣдиземноморска макия. Трѣбва да си призная, че за първи пѣтъ въ живота си тукъ азъ трѣбваше да се откажа да достигна до целта си отивайки по предварително начертания пѣтъ.

Отъ морфоложка пѣкъ дори и отъ естетична гледна точка безъ съмнение най-интересни сж микроформитѣ, които се образуватъ отъ извѣтрянето на трахита. При него на мѣста много ясно се отдѣлятъ плакорни повърхнини, които даватъ заедно съ отвеснитѣ диаклази, които се явяватъ тукъ както при повечето ефузивни скали, четвъртити дребни форми съ много ясно изрѣзани рѣбове. Образуватъ се изобщо много типични субструктурни вулкански форми. Поради това мѣстата, които се състоятъ отъ трахитъ, иматъ въ нѣкои случаи много прочудливъ видъ. Тѣ много лесно могатъ да бждатъ наподобени на развалини отъ сгради, строени отъ гиганти. Дали най-старитѣ исторически жители, които сж ни оставили на острова крепостни стени отъ грамадни блокове (поради това въ археологическата литература сж известни съ името „Циклопически стени“) не сж искали да подражаватъ на природата?

Трахитнитѣ еоценки вулкански ерупции на никое отъ многобройнитѣ мѣста, на които се явяватъ, не сж дали голѣми лавни потоци, поради което днесъ истински вулкански форми не сж се запазили, съ изключение на хълма Врихосъ, който който има въ срѣдната си часть формата на вулканска игла съ похабенъ отъ екзогеннитѣ процеси връхъ. За изчезването на вулканскитѣ форми на второ мѣсто ще трѣбва да се държи отговорно и времето, което отъ Еоцена до днесъ е било достатъчно дълго за да позволи на външнитѣ сили да свършатъ своята работа.

Ако се опитаме следъ всичко казано за едритѣ и дребни земноповърхни форми въ острова да характеризираме съ малко думи Самотраки като единъ голѣмъ форменъ комплексъ, въ който всичко е свързано помежду си, бихме могли да кажемъ за него следното:

Самотраки представя една голѣма структурна форма — едно хорстово възвишение, оградено отъ всички страни съ разсѣдни откоси, фацетирани отъ долини, които сж нарѣзали цѣлия блокъ на многобройни ридове, спускащи се радиално

въ всички посоки на елипсовидния островъ. Тѣзи отъ ридоветѣ, които се състоятъ отъ гранитъ, иматъ заобленъ видъ, останалитѣ представятъ остри зжбери, а най-високитѣ върхове, изградени отъ трахитъ, иматъ правилни четвъртити форми, които сж послужили като удобни основи за изграждане на малки оброчища. Тѣ сж дали и имената на нѣкои отъ високитѣ върхове: Св. Георги, Св. София, Св. Илия и други. Единственитѣ корелатни седиментационни форми на споменатитѣ долини сж наноснитѣ кжжели, които ограждатъ отъ три страни острова и въ които рѣкитѣ, които сж ги насипали, сж се връзвали отново, образувайки типични срѣдиземноморски фюмари. Къмъ тѣзи климатогенни форми, които сж създали, чрезъ налагането имъ върху хорстовото възвишенаяе, единъ реаленъ форменъ комплексъ, сж се прибавили въ течение на Кватернера и петъ морски тераси. Тѣ допринасятъ, заедно съ благитѣ склонове, създадени отъ повърхната денудация, за по-пълното изравняване на западния по-късно причлененъ дѣлъ на острова. Неговитѣ размѣри и днесъ продължаватъ да растатъ чрезъ удължаването на носа Акротири къмъ западъ.

Климатъ. — На острова нѣма никаква метеорологическа станция и затова е много трудно, дори невъзможно да се даде по-прецизна картина за неговия климатъ. За последния трѣбва да сждимъ по народни наблюдения и по данни отъ съседни станции, отъ които най-близу е разположена деде-агачката, на 44 км. Последната функционира при това едва отъ 1927 година, поради което нейнитѣ данни мжчно биха могли да се използватъ, поне сега за сега.

Срѣдната годишна температура на острова ще да е около 16 до 16.5° С, при доста висока годишна амплитуда, което е въ противоречие съ обстоятелството, че имаме работа съ островъ. Тази голѣма амплитуда се дължи на чувствителното покачване на лѣтната температура подъ влиянието на голитѣ и извънредно силно нагрѣващи се тъмноцвѣтни скали на острова. Освенъ това северната страна на Самотраки се мие отъ течението, което идва отъ малоазийския брѣгъ следъ като е прибрало студенитѣ води, които се изливатъ отъ Дарданелитѣ. Поради това северната страна на острова, която и безъ това чувствително се засѣнчва, особено презъ зимата, отъ стрѣмния расѣденъ откъсъ, има презъ зимата доста низка температура, която се отличава чувствително отъ зимната температура на южния склонъ. Тукъ леденитѣ дни сж непознати, а и температури подъ 0° сж изобщо голѣма рѣдкостъ. Тази разлика намира много ясно видимо отражение въ стопанското използване на земята отъ дветѣ страни на Самотраки. Портокали и лимони вирѣятъ само отъ южната страна на острова.

По отношение количеството на валежитѣ Самотраки прилича много на долното течение на Марица, което се намира съвсемъ наблизу и се отличава съ низки валежи — подъ 500

миллиметра годишно. При това тѣхното неравномѣрно разпре- дѣлене въ течение на годината на нашия островъ е още по- силно изразено: тукъ презъ месецитѣ юний, юлий и августъ и твърде често до срѣдата на септемврий не пада нито капка дъждъ. Като се взематъ при това подъ внимание и високитѣ лѣтни температури, ще се види, че лѣтнитѣ месеци тукъ сж абсолютно сухи, поради което безъ колебание може да се каже, че островътъ спада въ обсега на срѣдиземноморския климатъ, на който съответствуватъ, както видѣхме вече, и срѣдиземноморски земноповрѣхни форми.

Заслужава да се отбележи, че снѣгъ вали много рѣдко и никога не се задържа като снѣжна покривка. Градъ не се помни да е падналъ нѣкога и той е, може да се каже, явление непознато на тѣзи, които никога не сж напускали острова.

Въ връзка съ слабитѣ валежи е голѣмата безоблачностъ, силна прозрачностъ на въздуха и интензивно слънчево огрѣване. Подобието между планинския и морския климатъ е отдавна известень фактъ. Климатътъ на Самотраки се приближава къмъ планинския особено поради голѣмата прозирностъ на въздуха. Отъ острова се виждатъ всички съседни земи съ такива детайли, щото човѣку се струва, че тѣ сж отдалечени само на десетина километра. Особено е красива гледката отъ върховетѣ на Самотраки при изгрѣвъ слънце къмъ западъ, кждето се открива като величественъ паметникъ мраморната пирамида на Атонъ.

Вѣтроветѣ духатъ на острова, както въ Деде-Агачъ, главно отъ северо-изтокъ, и то както презъ зимата, така и презъ лѣтото. Презъ лѣтото това сж етезиитѣ, които се проявяватъ като не много топли но сухи вѣтрове, докато презъ зимата това сж вѣтрове, които изхождатъ отъ студениитѣ дѣлове на Балканския полуостровъ и проникватъ до Бѣлото море по долината на Марица и Ергене. Всички тѣзи вѣтрове засегатъ само северната страна на Самотреки, докато неговата южна частъ и въ това отношение е много силно облагодетелствувана. Тя се засѣга само когато задуха юженъ вѣтъръ, който се явява много рѣдко и винаги е краткотраенъ. Той обаче въ нѣкои случаи е твърде опасенъ защото идва като сухъ и много силенъ вѣтъръ, появяването на който е сжщинско нещастие за рибаритѣ на открито море.

Отъ всичко, което се каза за климата, особено заслужава да се изтъкне установеното голѣмо различие между северната и южна страна на острова, което е въ връзка съ неговата морфология. При единъ островъ съ по-слабо изразенъ релефъ подобна разлика е абсолютно немислима.

Хидрология. — До тукъ мимоходоохъ бѣха дадени толкова много сведения за хидроложкиитѣ отношения въ острова, щото не остава освенъ да ги обобщимъ съ нѣколко думи.

Въпрѣки планинистата структура на острова, поради сухото лѣто всички рѣки сж интермитентни, пресѣхватъ презъ часть отъ годината напълно. Населението намира обаче все пакъ достатъчно вода поради многобройнитѣ извори, особено въ кристалиния теренъ и въ връзка съ нѣкои водоносни хоризонти на старокватернернитѣ чакъли. Като е дума за изворитѣ трѣбва да се спомене непременно и за термалния минераленъ изворъ, който извира близу до северния брѣгъ на острова въ връзка съ разсѣда, които се намира тукъ. Този изворъ отлага въ изобилие сѣра и калциевъ карбонатъ, които образуватъ нѣколко малки травертинови тераси. Този изворъ е каптиранъ много примитивно и не се използва почти никакъ.

Почви. — Въ планинистата часть на острова за почви, дори и за скелетни почви, не може и дума да става. Всички извѣтрителни продукти, които се образуватъ на повърхността, се смѣкватъ бързо надолу било подъ действието само на тежинната сила, било пъкъ съ помощта на транспортната сила на водата. Скелетни почви, които се приближаватъ въ нѣкои случаи до кафяви степени почви, се намиратъ само въ западната хълмиста часть на острова. Бедността на острова откъмъ сжщински почви обяснява най-добре защо въ него едногодишнитѣ земеделски култури, зърненитѣ храни включително, не ставатъ много добре, докато овощнитѣ дървета, които създаватъ всѣко за себе си и при най-неблагоприятни почвени условия необходимата педоложка основа, вирѣятъ отлично.

Биогеографски отношения. — Всички видове формации отъ срѣдиземноморската растителна асоциация сж застѣпени въ острова. Гори отъ вѣчнозеленъ джбъ, главно *Quercus coccifera*, сж покривали до преди не много години всички склонове на планинския блокъ, състоящи се отъ кристалинни шисти, които сж най-водонепропускливи отъ всички скали, застѣпени на острова. Сега часть отъ тѣзи гори сж изсечени поради това, че сж били използвани най-безразборно за приготвяне на дървени вжглища, което е поминѣкъ на значителна часть отъ населението на острова.

Макия опасва низкитѣ части на политѣ на планинистия дѣлъ отъ острова. Подобно на сжщинската срѣдиземноморска макия тя има извѣредно хетерогененъ съставъ, въ противовесъ на много бедната на видове макия, която се срѣща тукъ тамъ въ Бѣломорска Тракия и Приморска Македония. Макията въ Самотраки се състои главно отъ *Myrtus communis*, *Rosmarinus officinalis*, *Thymus vulgaris* и други. И макията се използва отъ населението за дървени вжглища, но това не ѝ вреди особено много, тъй като тя много по-бързо се възстановява, отколкото гората. Разреденитѣ площи отъ макията много бързо се изпълватъ съ геофити, особено нарциси.

Хълмистата часть на острова е заета отъ антропогенна степна формация, която хармонира доста добре съ малкитѣ валежи и сухотата презъ лѣтото.

Животинскиятъ свѣтъ на островитѣ представя по-голѣмъ интересъ поради изолирано положение, при което извършенитѣ единъ пжтъ промѣни подъ влиянието на човѣка много мжчно се възстановяватъ. Точно такъвъ е и случаятъ съ Самотраки. Отъ природната фауна на острова едритѣ млѣкопитаючи сж изчезнали напълно. До преди 65 години сж се срѣщали още въ най-пуститѣ части диви кози, но и тѣ сега сж съвсемъ изтрѣбени. И домашнитѣ животни не сж много на брой; около хиляда и четирстотинъ овци и кози и нѣколко мулета и съвсемъ малко рогатъ добитѣкъ.

Антропогеографски отношения. — Въпрѣки многохилядната активна история на острова антропогеографскитѣ отношения въ него сж доста прости, но същевременно и много интересни отъ теоритична гледна точка, особено ще се отнася до развоя презъ последнитѣ стотина години, извършенъ безъ каквато и да е външна намѣса.

Островътъ е билъ населенъ първоначално отъ неизвестно тракийско племе, на което се дължи вѣроятно изграждането на така наричанитѣ „циклопически стени“, които се намиратъ въ мѣстността Палеополисъ (на мѣстно наречие „Пальополисъ“), т. е. „Старъ градъ“, надъ самия брѣгъ, въ северо-западния жгълъ на острова. Това население съевременно е било еленизирано и тукъ презъ елинистичната епоха е цвѣтѣло изкуство, което е дало на Лувърския музей неговото най-грандиозно украшение, мраморната статуя на богинята на победата — Ники — представена на носа на единъ корабъ. По времето, когато по водитѣ на Бѣлото море сж плували само малки кораби, тѣ безпрепятствено сж могли да достигнатъ до Самотраки, поради което този островъ е ималъ две пристанища: едното при града, който се е намиралъ на мѣстото на днешния Палеополисъ, и другото вѣроятно на мѣстото, кждето се намира днешниятъ малѣкъ и единственъ пристанъ Камариотиса. За две пристанища говори поне Ливий, когато пише за бѣгството на Персей.

Съ упадането на елинистичната култура Самотраки бързо слиза отъ страницитѣ на историята: ние нѣмаме почти никакви сведения за това, което е ставало тукъ по времето отъ установяването на римската власть въ Бѣломорието до явяването на корабитѣ на италиянскитѣ републики по тѣзи мѣста презъ дванадесети вѣкъ. Тѣ извадиха отъ забравата много отъ егейскитѣ острови, между тѣхъ и Самотраки. Генуезцитѣ основали тукъ своя фактория, а следъ това взели острова изцѣло подъ своята власть. Но намѣсата на генуезцитѣ въ острова не се е ограничила само съ това. Твърде много отъ семействата, които съставятъ днесъ населението на острова, иматъ италиянски фамилни имена, което ми дава основание да смѣтамъ, че днешното население на Самотраки е грѣцко въ основата си, но съ силенъ италиянски примѣсъ.

Когато островътъ е билъ завладѣнъ на 1456 г. отъ турцитѣ, тѣ не сж обърнали на него никакво внимание, едно защото не е ималъ никакво стратегическо значение, и отъ друга страна понеже не се отличава съ особено плодородие, поради което е била избѣгната всѣкаква турска колонизация. Не се помни да сж живѣли нѣкога турци въ Самотраки. Дори и чиновницитѣ по време на турското владичество били мѣстни гърци. Островътъ се е ползувалъ съ една негласна автономия и затова може да се смѣта, че това е едно отъ малкото мѣста на Балканския полуостровъ, които сж останали на страна отъ историческитѣ събития, които се разиграха въ него отъ четиринадесети вѣкъ насамъ.

Въпрѣки спокойниятъ животъ, който е текълъ тукъ презъ последнитѣ петъ вѣка, населението на острова не само че не се е увеличавало но напротивъ то постоянно е намалявало поради постоянно изселване, което се явява, както на толкова други мѣста въ Балканския полуостровъ, като прѣка последица отъ сезонни изселвания, въ случая не пастирски, а отиване въ южнитѣ егейски острови на ловъ за сюнжери. Повечето отъ тѣзи ловци въ края на краищата не сж се връщали по домоветѣ си и това е може-би главната причина за изчезването на това занятие на острова.

Жителитѣ на Самотраки сж се решавали съ леко сърдце да се изселятъ отъ острова поради неговата бедность, обусловена главно отъ планинския теренъ и липсата на добри почви. По сжщата причина не е известно на хората отъ Самотраки никакво приселване въ острова. Никой не е билъ съблазненъ, поне презъ последнитѣ два вѣка, отъ величествената но негостоприемна природа на Самотраки. За значителното намаляване на неговото население по време на турското владичество сигурно сж допринесли и общитѣ причини, поради които е намалѣло населението на всички егейски острови безъ изключение.

Преди около единъ вѣкъ на цѣлия островъ е имало само едно единствено селище съ триста къщи, можеби около 1800, най много 2000 жители.¹⁾ Това население е нараствало много бавно и днесъ брой 3870 души, отъ които 2,028 мъже и 1842 жени. Това е положението споредъ официалната статистика отъ 1928 година. Не е чудно въ случая да има нѣкаква грѣшка, произходяща отъ недобросъвестно преброяване, при което най-често се забравятъ женитѣ, тѣй като нѣма никакви обективни причини за явяване на толкова голѣма разлика между броя на мъжетѣ и женитѣ. Пѣкъ и споредъ самото население нѣма нѣкаква чувствителна разлика между броя на жени и мъже. Не е изключено обаче върху посоченитѣ

¹⁾ A. Grisebach, Reise durch Rumelien und nach Brussa, Bd. I, 1841; стр. 152.

числа да е оказало влияние присъствието на много голѣма администрация, особено много голѣмъ брой стражари, които сж до единъ отъ островъ Критъ. Тѣ сж останали въ Самотраки още отъ времето на Венизелосъ, критиянинъ, който бѣше настанилъ въ цѣла Гърция безработнитѣ отъ родния си островъ. Отъ онова време тѣзи хора сж останали и до днесъ въ Самотраки, съвсемъ забравени отъ централната властъ, която се чувствува тукъ много слабо, точно както и въ турско време. Забравени тукъ, тѣзи хора се чувствуватъ вече много близки до мѣстното население, къмъ което сигурно ще се слѣятъ въ скоро време, за да внесатъ малко прѣсна струя въ този самобитенъ островъ.

До преди около 60 години цѣлото население на острова е било събрано въ едно единствено селище, което поради това не се е нуждаело отъ особено име: наричали го просто „Селото“ — Хора — на грѣцки. Така се нарича то и до днесъ. Разположено е въ западнитѣ поли на планинистыя блокъ, на два и половина километра отъ брѣга, който обаче не се вижда, понеже между него и селото се издигатъ трахитнитѣ хълмове Врихосъ и Тургле. На това единствено нѣкога село е принадлежала земята на цѣлия островъ (съ изключение на малки части, които сж били до последната поземлена реформа притежание на нѣкои манастири отъ Света-Гора). За нейното използване всѣка година въ края на месецъ мартъ населението на селото отивало ἐξοχή, — на полето — при което си устройвало временни жилища, наричани „кампосъ“. Съ течение на времето тѣзи жилища се устройвали все по-добре, докато най-последна часть отъ населението на старото село останало въ тѣхъ. Наблюдава се сжщиятъ развой както при нашитѣ села, поятитѣ на които твърде често се превръщатъ въ колиби съ постоянно население. По този начинъ сж възникнали най-първо колибарскитѣ селища Палеополисъ, при едноименнитѣ развалини, Камариотиса, при малкия и единственъ пристанъ на острова при плиткия заливъ на североизтокъ отъ носъ Акротири, Ксиропотамосъ, на изтокъ отъ едноименната долина. А въ съвсемъ ново време, презъ последнитѣ двадесетъ години, сж възникнали и колибитѣ Алония, Курмети (наричани обикновено Свети Илия), Лакома и Макрилиесъ. Броятъ на жителитѣ презъ 1928 г. въ тѣзи осемъ селища на острова е показанъ въ следната табличка:

Хора	2055	Курмети	184
Лакома	497	Камариотиса	149
Алония	459	Палеополисъ	97
Ксиропотамосъ	331	Макрилиесъ	94

Ако се сжди по развоя на селищата и по тази табличка би трѣбвало да се говори за прѣснатъ типъ, за колиби. Това обаче не би било много правилно, това би било само едно формално

опредѣление, което не е много подходящо, като се има предъ видъ че самото население смѣта своитѣ селища за самостоятелни, свързани съ старото село „Село“ само чрезъ общината, която се намира тукъ. (Заслужава да се отбележи, че тази сравнително малка община представя една засебна околия. Това се е наложило отъ мжчната достъпност на острова.) Трѣбва да се спомене, че този развой не е спрѣлъ следъ станалото прѣскане. Отъ старото село Хора има и до днесъ „кампоси“, отъ които тѣзи, които се намиратъ на изтокъ отъ Палеополисъ, се напускатъ напълно презъ зимата, докато въ Ладико, разположенъ на югъ отъ Хора, повечето кжци се изпразватъ презъ зимата, но две семейства отъ нѣколко години вече не се връщатъ въ старото село. Ладико е на пжть да се превърне въ самостоятелно селище.

Типътъ на тѣзи селища, взети като самостоятелни явления, е много сбитъ, а физиономията имъ е типична срѣдиземноморска, обусловена отъ кжцитѣ съ плоскъкъ покривъ отъ глина и отъ положението, което при всички тѣзи селища е амфитеатрално. Само пристанищната махала Камариотиса, състояща се отъ около 25 кжци, е построена на равно мѣсто и съ помодерни кжци, поради което има „по-европейски“ видъ.

На островъ Самотраки живѣятъ върху 176 кв. км. 3,870 души, което прави само по 22 души на квадратенъ километъръ. А ако къмъ това пространство прибавимъ и морето, ще видимъ че жителитѣ на този островъ иматъ твърде широки възможности за стопанска дейностъ, въпрѣки неблагоприятнитѣ природни условия въ тази забравена отъ всички централни власти земя.

Горитѣ сж представляли до скоро единъ отъ най-важнитѣ източници за прехраната на населението. Използувани сж били за правене на дървени вжглища, които сж били пласирани главно въ Цариградъ, а сжщо така и въ градоветѣ на Гърция. Преминаването на острова на 1913 година подъ грѣцка власть затвори цариградския пазаръ и поради това вжглецарството днесъ е доста западнало. При това, поради новитѣ горски закони, които се спазватъ лоаялно отъ мѣстното население, сега за тази целъ се използва макията, като освободеното отъ нея мѣсто се използва за саденето на културни растения, главно овощни дървета и маслини.

Овощарството, а особено производството на маслини и дървено масло, се явява сега като едно отъ главнитѣ занятия на населението отъ острова. По цѣлия северенъ склонъ на Самотраки около споменатитѣ вече кампоси на Хора и около с. Палеополисъ макията е замѣстена напълно отъ маслинери гори и орѣшаци, между които ясно се отличава на много мѣста и чинарътъ, *Platanus orientalis*, като любимо декоративно дърво. Между сѣнкитѣ на тѣзи голѣми дървета често се срѣщатъ праскови и бадеми, на мѣста и череши и други нѣкои овощия.

По южния склонъ на острова, особено при с. Ксиропотамосъ, къмъ всичко това се прибавятъ и лимонови и портокалови насаждения. По северния склонъ тѣ не вирѣятъ поради изтъкнатата вече разлика въ климата.

На много мѣста подъ маслинитѣ се сѣятъ и зърнени храни, но тѣхното истинско мѣсто е въ западния равниненъ дялъ на острова, където условията за овощарството и саденето на маслини сж по-неблагоприятни. Добивътъ на зърнени храни отъ хектаръ е, обаче, много низкъ и мѣстното производство никога не достига.

Скотовѣдството е слабо развито, въпрѣки наличността на доста добри условия. Застѣпени сж изключително овцевѣдството и козевѣдството и то въ доста ограничени разпорежи. По-рано тѣ сж били много по-развити и островътъ се е славилъ съ хубавото сирене, което се изнасяло отъ тукъ въ голѣмо количество.

Противно на идеята, която имаме за гърцитѣ, на много мѣста тѣ живѣятъ непосредствено до морето, безъ да умѣятъ да използватъ неговитѣ богатства. Такъвъ е случаятъ съ много отъ жителитѣ на егейскитѣ острови, между другото и съ жителитѣ на Самотраки. Въ този островъ съ близу 4000 жители само 40 семейства, едва 5% отъ населението, се занимаватъ съ риболовъ. Рибари сж частъ отъ жителитѣ на селцата Камариотиса и Палеополисъ, които единствено сж разположени на самия брѣгъ. За прехраната на населението се насятъ отъ вѣнъ не само зърнени храни, но, сушени октоподи!

По-горе бѣ споменато за едно занятие, което е било много типично за жителитѣ на острова, но което сега е почти забранено: ваденето на сунгери, за която целъ мжжетъ сж отивали масово по островитѣ главно на Додеканеза.

Занаятчийското съсловие въ острова се представя главно отъ масларитѣ, които добиватъ по най-примитивенъ начинъ зървено масло.

Поради спирането на износа на дървени вжглища и сирене и поради прекратяването на сезоннитѣ изселвания за ловене на сунгеръ, днесъ народното стопанство на острова е почти напълно затворено: за набавянето на недостигащитѣ зърнени храни и за купуването на сушени октоподи населението се задоволява да изнася годишно по стотина варела зървено масло.

Отъ казаното личи вече, че за нѣкаква търговска дейност на населението не може да става и дума. На острова нѣма и заможни хора, които да се занимаватъ съ корабоплаване съ собствени кораби, още по-малко съ параходи. Отъ острова нѣма и никакви моряци.

Поради изтъкнатитѣ обстоятелства нѣма защо да ни се вижда чудно, че тукъ людетѣ живѣятъ съвсемъ уединени отъ свѣта. Само единъ пътъ седмично идва параходъ отъ Деде-

Агачъ, спира далеко въ морето предъ Камаронитиса и продължава следъ десетминутенъ престой къмъ островъ Лимносъ. Единъ пътъ въ седмицата минава другъ параходъ въ обратна посока отъ Лимносъ покрай Самотраки за Деде-Агачъ. Островътъ идва въ допиръ съ свѣта единъ пътъ на седемъ дни. Наведнажъ се получаватъ писмата и вестниците за една седмица. Не е излишно да се отбележи, че вестници се получаватъ тукъ само отъ нѣколко души чиновници. Никой не се интересува за това, което става вънъ отъ острова, тъй както и централната властъ не се интересува отъ Самотраки. Тукъ всичко си тече тъй тихо и спокойно, както въ „доброто старо време“. Като прибавимъ къмъ това и обстоятелството, че тукъ нѣма безработни, защото островътъ е достатъчно широкъ за неговото днешно население, можемъ вече да си съставимъ ясно понятие за идиличния селски животъ въ тази относително бедна но блаженна въ своето спокойствие земя. Тукъ нуждитъ сж толкова малко, че всѣки се счита щастливъ съ това, което има.

Колко различенъ е животътъ тукъ въ сравнение съ живота на населението отъ близката Бѣломорска Тракия, кждето всѣки единъ членъ на обществото, отъ най-низкостоящия до най-високостоящия, е обхванатъ отъ единъ трескавъ стремежъ за достигане на нѣщо по-добро. Този стремежъ е причина за едно извънредно голѣмо непостоянство въ социалнитѣ отношения, което се отразява и въ непостоянство въ географскитѣ, особено въ антропогеографскитѣ отношения.¹⁾ Каква разлика и тукъ въ сравнение съ тъй спокойната еволюция на антропогеографскитѣ форми въ Самотраки!

Главната, дори може-би единствената причина за тѣзи основни разлики въ културно-географскитѣ отношения между полуострова и острова, съ който се занимаваме въ тази статия, трѣбва да се търси, струва ми се, въ обстоятелството, че Самотраки е островъ, при това островъ малкъ и беденъ, за който външниятъ свѣтъ не се интересува. Въ това отношение разликата между Самотраки и близкитѣ по-голѣми острови, особено Тасосъ и Лимносъ, е значителна. Всѣки единъ отъ островитѣ на Бѣло море представя единъ свѣтъ за себе си и нѣма нищо по-погрѣшно отъ това всички тѣ да се схващатъ като цѣлостна географска областъ. Общото между тѣхъ е, че тѣ всички до единъ се явяватъ като недѣлими частици отъ Сръдиземноморието.

Въ Бѣло море има толкова географски области, толкова различни свѣта, колкото сж и островитѣ. Отъ тѣхъ Самотраки безъ съмнение има най-много индивидуални черти, което ще да е въ връзка съ обстоятелството, че това е единъ отъ най-осамотенитѣ бѣломорски острови.

¹⁾ Д. Ярановъ, Бѣломорска Тракия и Приморска Македония, въ Год. Соф. унив., Истор.-фил. фак., кн. XXXVI, 6, 1938.

L'ÎLE DE SAMOTHRACE

Esquisse géographique

Étant donné que rien n'existe dans la littérature en ce qui concerne la géographie de l'île de Samothrace, l'auteur a cru opportun d'écrire une esquisse géographique de cette île, basée sur un voyage qu'il a fait en 1937.

L'île de Samothrace se trouve à 36 kilomètres de la côte, à 44 kilomètres de l'embouchure de la Maritza et de la ville de Dédé-Agaç (Alexandroupolis). Elle a la forme d'une ellipse, dont la surface est de 176 kilomètres carrés.

C'est la plus haute des îles de la Mer Egée: le sommet Fengari mesure 1600 mètres environ. Une masse montagneuse occupe presque toute la surface de l'île et l'impression qu'elle fait de loin et de près est peut-être étonnante.

Le relief de l'île est indifférent à la tectonique ancienne, mais il est conditionné presque exclusivement par les mouvements récents, surtout ceux qui se sont produits à la fin du Pliocène et pendant le Quaternaire ancien. C'est un horst, une grande forme structurale, entourée de toutes les côtés par de failles très bien visibles dans le relief mais qui sont dantelées par la formation de surfaces en facettes, à cause des vallées qui se sont entaillées dans le bloc montagneux. Les formes sédimentaires corrélatées de ces vallées érosives sont les grands cônes de déjection qui se sont formés tout autour de l'île mais qui se trouvent du côté SSE sous le niveau de la mer étant donné qu'ici l'île est limitée par la grande et profonde fosse qui commence dans la Mer de Marmara, passe par le Golfe de Saros, entre Samothrace et Imbros, du Mont Athos et se dirige vers le littoral de la Grèce. Tous les cônes de déjection qui apparaissent comme formes dans le relief sont profondément entaillés par de vallées profondes de 100 mètres.

La nature montagneuse de l'île est adoucie à l'Ouest par la présence d'un coin plus plat, dû au développement plus grand des dits cônes de déjection dans cette partie de l'île, ainsi qu'à la présence de quatre terrasses d'abrisse marine à l'hauteur de 60, 32, 16, et 6 mètres et un plateau ancien à 4—5 mètres, correspondant à un niveau à 3 mètres. Nous avons ici les traces de cinq régressions consécutives, mais aucune trace de transgression.

Les vallées entaillées dans les dits cônes de déjection ont la forme typique pour les vallées de la région méditerranéenne — la forme en V fronqué, ce qui est en liaison avec le climat méditerranéen de l'île. La température moyenne annuelle est environ 16° 5, l'amplitude est assez grande. Les différences entre la côte sud et la côte nord est très grande et conditionne des différences dans le mode d'utilisation de la terre. Le fait le plus

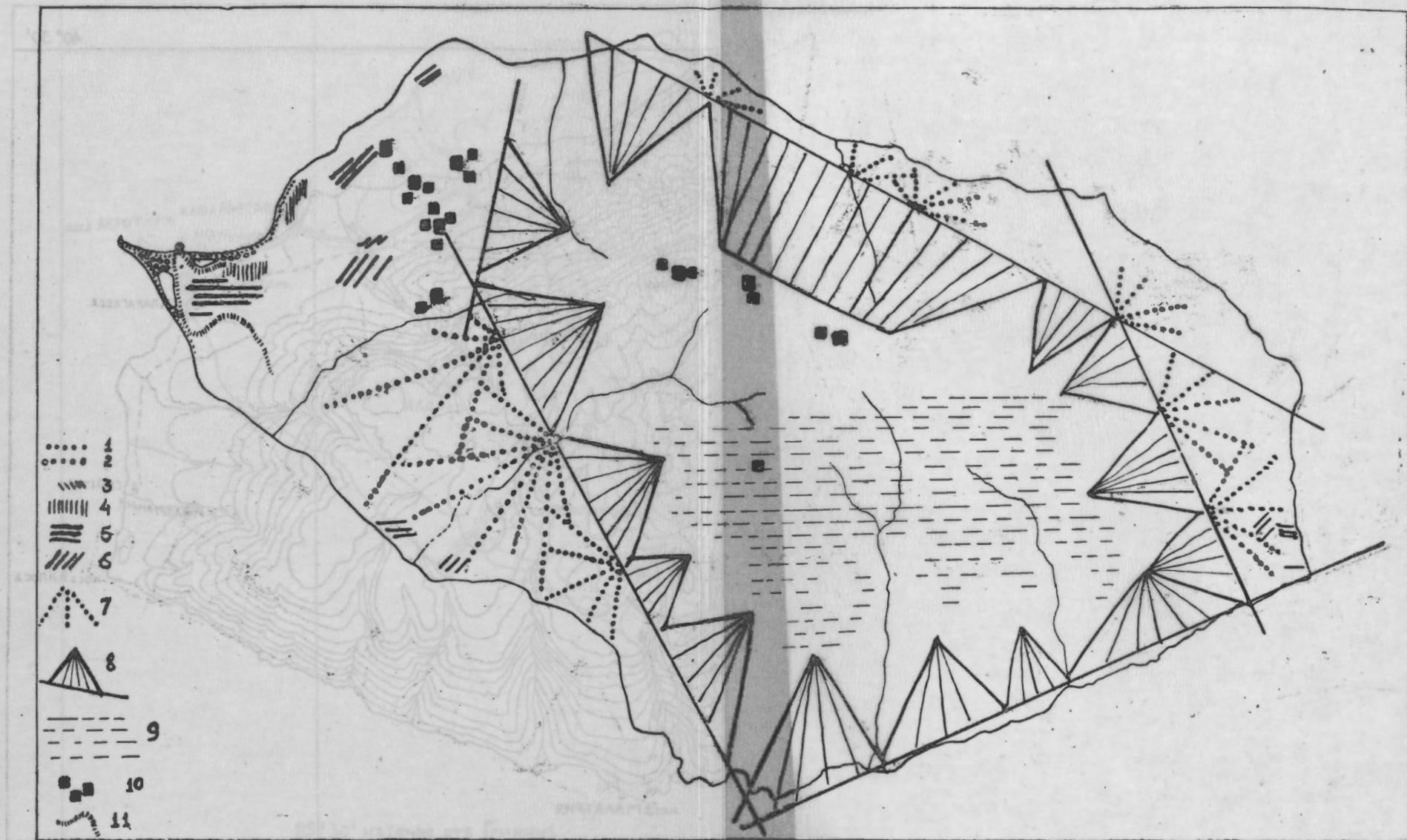
marquant pour le climat de Samothrace est la sécheresse d'été qui dure 3 mois et demi.

La végétation est de même méditerranéenne. Les forêts de *Quercus coccifera* couvrent les versants du massif montagneux, les maquis — les parties plus basses.

L'île de Samothrace est peuplée de 3870 habitants (recensement de 1928) qui habitaient il-y-a 50 ans un seul village, appelé à cause de cela simplement „Village“ — „Chora“ en grec. Mais les habitants ne pouvant pas utiliser la surface disponible d'une manière pratique en restant dans le village, sortaient pendant l'été dans de campements temporaires qui se sont transformés peu à peu en petits villages. La dispersion qui a commencé les derniers 40 ans, se continue et se produit de la manière que j'ai déjà décrit comme générale pour toute la région méditerranéenne. (L'évolution de l'habitat rural en Europe Méridionale, in C.-r. Congr. Géogr. Varsovie).

Les besoins de la population de l'île ne peuvent pas être satisfaits et on importe chaque année un peu de la farine et même des octopodes. Car la pêche est très primitive et insuffisante. On exporte de l'île en revanche de l'huile d'olives. Cet échange n'est pas très important et les liens de l'île avec le monde ne sont pas très étroits. On mène ici une vie très primitive, l'isolement est, peut on dire, presque complet: c'est l'île, un monde à part dans la région égéenne.

Dimitri Jaranoff

Морфоложка скица на островъ Самотраки.

Мѣрка 1:100,000.

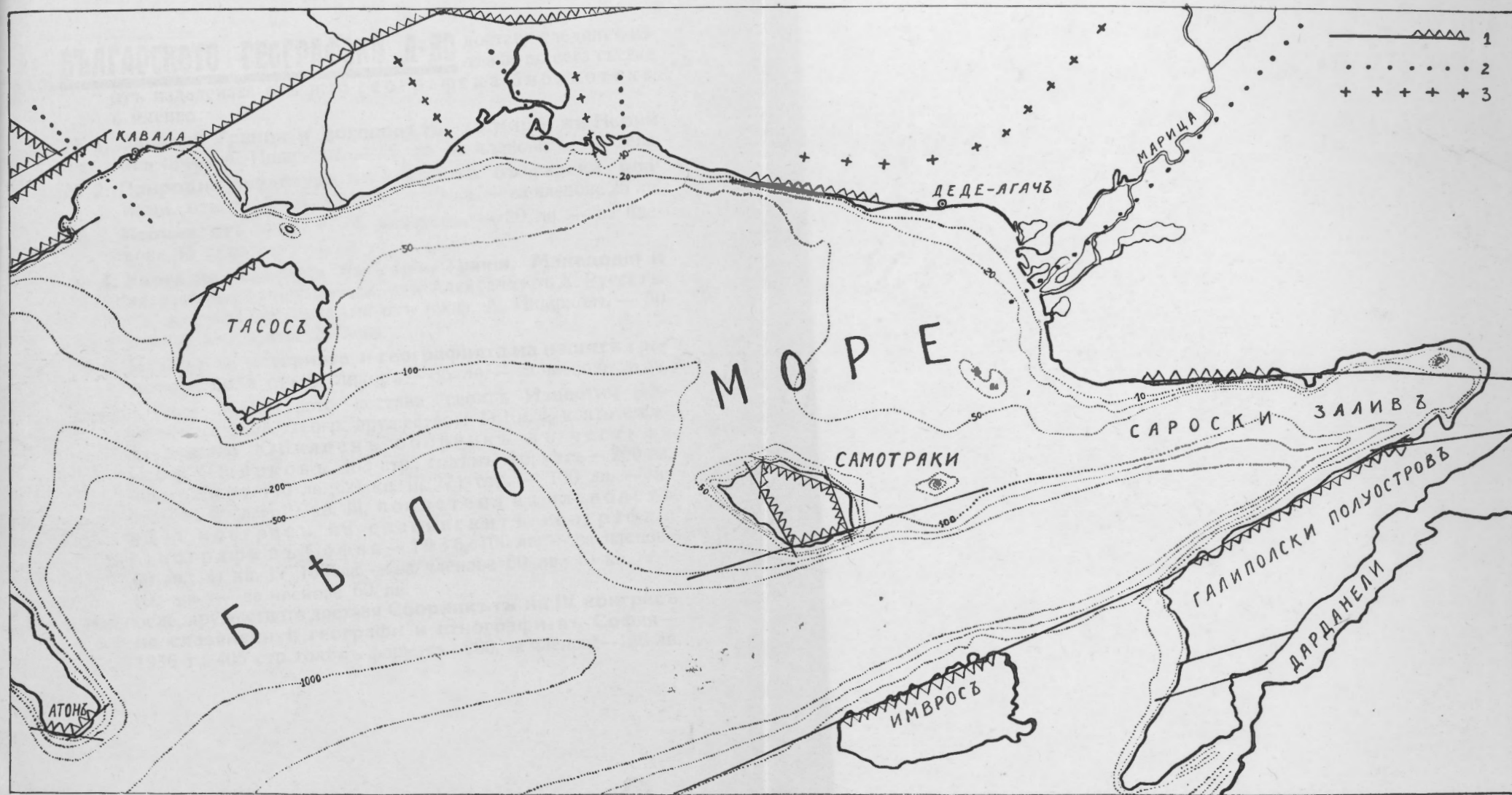
1. Съвремененъ плажъ. 2. Старъ плажъ на 4—5 метра (морско ниво 3 м.); 3. Тераса на 6 м.; 4. Тераса на 15—16 м.; 5. Тераса на 32 м.; 6. Тераса на 60 м.; 7. Старокватернерни наносни кѣжели; 8. Разсѣдни откоси съ фацети; 9. Предкватернерни заравнености отъ неизвестна възраст поради липса на корелатни седименти; 10. Субструктурни вулкански форми; 11. Старъ клифъ.

Esquisse morphologique de l'île de Samothrace.

Échelle 1:100,000.

1. Plage actuel; 2. Plage ancien à 4—5 mètres (niveau de la mer à 3 mètres); 3. Terrasse à 6 mètres; 4. Terrasse à 15—16 mètres; 5. Terrasse à 32 mètres; 6. Terrasse à 60 mètres; 7. Cônes de déjection du Quaternaire ancien; 8. Failles visibles dans le relief, avec de facettes; 9. Surfaces aplanies antéquatérnaires d'âge inconnue, faut de sédiments corrélatifs; 10. Formes volcaniques substructurelles; 11. Ancienne falaise.

Тектонска и морфоложка скица на североизточнитѣ бѣломорски земи.
Мѣрка 1:1,000,000.

1. Разсѣди, на мѣста съ фацети; 2. Синклинориална ось; 3. Антиклинориална ось.

Esquisse tectonique et morphologique de la région égéenne du Nord-Est.
Échelle 1:1,000,000.

1. Failles, par endroits avec de facettes; 2. Aire d'ennoyage; 3. Axe de soulèvement.

Изобатитѣ сж нанесени споредъ английската хидрографска карта „Thaso Island to Dardanelles“ въ мѣрка 1:250,000 и споредъ гръцката хидрографска карта „Ορμος Αλεξανδρουπόλεως“ въ мѣрка 1:10,000.